

OLVASÁS, KÖNYVTÁRHASZNÁLAT A XXI. SZÁZAD HAJNALÁN*

Tisztelt Kollégák, amikor erre az előadásra kezdtem készülni, jó diák módjára rengeteg szakirodalmat gyűjtöttem, beszélgettem a munkatársaimmal, érdeklődő újságírókkal, pedagógusokkal; aztán olvastam, csak olvastam, és egy idő után úgy éreztem, mintha egy végeérhetetlen történet részese lennék. A mai helyzet megértéséhez megpróbáltam visszanyúlni az olvasáskutatók, Gereben Ferenc, Nagy Attila és mások évtizedekkel ezelőtt publikált eredményeihez. Ezeknek a kutatásoknak, jó húsz évvel ezelőtt magam is részese voltam, hiszen akkori igazgatóm, Németh László engem bízott meg egy nagy olvasáskutatói vizsgálat Zala megyei kérdezőbiztosi feladataival; ennek köszönhetően már akkor szembesülhettem a társadalom mélyrétegeinek olvasáshoz, kulturálódáshoz való viszonyával. Volt több olyan, véletlenszerűen kijelölt célszemélyem például, aki analfabéta volt, vagy csak olvasni tudott, írni nem; körükben a legelterjedtebb könyvnek pedig a szakácskönyvet találtam. Ekkor szerzett tapasztalataim még inkább megerősítettek abban, hogy tenni kell a műveltség terjesztése érdekében, és bár kaptam más irányú ajánlatokat is, megmaradtam könyvtárosnak, mert meggyőződésem, hogy ez a közszolgáltatás fontos szerepet tölt be a társadalom életében, mind a kultúra hagyományos értékeinek közreadásában, mind pedig a jelen idejű kultúra pragmatikus tudnivalóinak megismertetésében.

Tapasztalataim és meggyőződésem szerint a könyvtárak jól reagálnak a jelen kor kihívásaira, amelyben ma már óriási szerepet játszik az, hogy a magyarországi könyvtári rendszer szervezett, képes a hálószerű működésre, képes arra, hogy összefogással lebonyolítson olyan hatalmas rendezvénysorozatokat, mint Az olvasás éve vagy A Nagy Könyv programsorozata volt. Képes arra, hogy egy közös keresőfelületbe hozza össze a könyvtárak elektronikus katalógusait, és ennek megfelelően az egyes könyvtárak állományát egy közös kínálatban jelenítse meg. Nagy erő a szervezettség, Kedves Kollégák, és nagy erő, ha ez a szervezettség azonos elképzelések, rendezőelvek alapján működik, a kor kihívásaira való gyors és problémaérzékeny válaszadással.

Probléma pedig van bőven, hiszen a világ nagyon gyorsan változik körülöttünk: a társadalomban már nem is klasszikus generációs szakadékok vannak, hanem a felnövekvő nemzedékeken belül is újabb és újabb különbözőségek alakulnak ki. Nekem négy gyermekem van, két huszonéves és két általános iskolás – kulturális értelemben véve az idősebbek más képet mutatnak, mint a kisebbek. A két nagyobb sokkal olvasottabb, tájékozottabb, mint a klasszikus Internet-nemzedékhez tartozó tizenévesek, akiket időnként csak a számítógép megvonásával fenyegetve lehet rábírní egy-egy könyv elolvasására. Könyvtári rendszerünk is ezekkel a jelenségekkel, olvasói magatartásformákkal szembesül: a számítógépet gyanakodva szemlélő „nagyikkal”, a pragmatikus, munkájukhoz, tanulásukhoz információt kereső, mindig rohanó felnőttekkel, a mindenevő, a tanulmányaikhoz kötelező irodalmat hajszóló diákokkal, a könyvtárba az internet kedvéért betérő kiskamaszokkal, az iskolából, óvodából szervezett csoportokban érkező, még lelkes és csillogó szemű gyerekekkel. Ez a könyvtárhasználói keresztmetszet, Kedves Kollégák, amelynek ugyanakkor fájó realitása, hogy az egész társadalmat tekintve nem éri el a lakosság húsz százalékát sem. A felsorolásból szándékosan kihagytam, hogy visszatérhessek rá, a kedvtelésből olvasókat, a

---

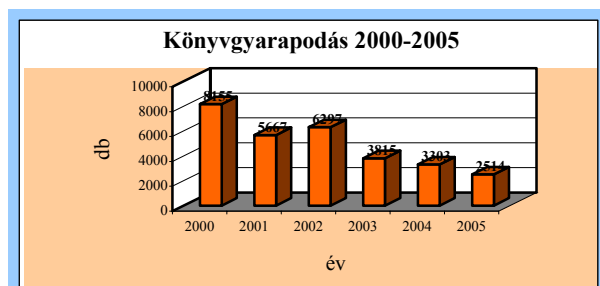
* Elhangzott a Nemzetközi Olvasástársaság (IRA) „Betűhidak – a műveltség összekötő” című konferenciáján Budapesten, 2006. augusztus 7-én.

szépirodalom, a művészetek, a zene iránt érdeklődőket – valamikor ők tették ki a könyvtárhasználók zömét, erre épültek a gyűjtemények; ma azonban ott tartunk, hogy ezeket az olvasókat kell különleges bánásmódban részesítenünk, arra ügyelve, hogy a rengeteg szakirodalom és információs lehetőség mellett számukra is jusson olvasni- és hallgatnivaló. Úgy gondolom, hogy ez a tevékenységünk egyik kulcskérdése: az olvasóközönség, mint megrendelő, elsősorban a hasznossági szempontok alapján igényli és használja a könyvtárakat – ugyanakkor nagyon hálás és jó vevő minden, az irodalommal, zenével, ismeretterjesztéssel kapcsolatos eseményre, rendezvényre. A személyesség varázsa, a társalgós, vetítős találkozók, beszélgetések rendkívül népszerűek ma is – és miután szinte minden korosztálynak tudunk ilyet kínálni, megvan az esélyünk arra, hogy olvasóink lelkéhez is közelebb kerüljünk.

Ez a gondolat vezet vissza előadásom címéhez, az olvasás és könyvtárhasználat témájához – szeretném egy kicsit a magunk példáján, egy átlagos feltételrendszerű, általános gyűjtőkörű megyei könyvtár tevékenységén keresztül érzékeltetni, mit is jelent szembesülni ezekkel a problémákkal a napi munka során, s milyen megoldásokat és válaszokat próbáltunk, próbálunk adni mindezekre.

A nyolcvanas évek közepén megjelent, olvasási szokásokat és könyvtárhasználatot elemző tanulmányok már nyíltan beszéltek a pragmatikus igények térnyeréséről, a szépirodalomban az érdeklődés kommercializálódásáról, a régebben favorizált klasszikusok háttérbe szorulásáról. Ez a folyamat a kilencvenes években tovább erősödött, és ezt csak segítette az oktatásban, különösen a felsőoktatásban végbemenő változás is. Mindannyian emlékezünk, hogyan kezdtek szaporodni a kihelyezett karok, tagozatok, felsőfokú kurzusok, s velük együtt nőtt a hallgatók száma is, mely lassan elérte a rendszerváltáskor meglévő létszám dupláját. Gereben Ferenc már a nyolcvanas években edukatívnak nevezte a magyar könyvtári rendszert – ez olyannyira igaznak bizonyult esetünkben, hogy a beiratkozott olvasók közül a 90-es évek legelején már több, mint ötven százalékot tettek ki a diákok, s ez hamarosan hetven százalék közelébe ért. Sokáig igen magas volt a pedagógusok részaránya is, 8–10 százalék – ez a két szám együtt már valóban bizonyítja könyvtárunk tanulási háttérbázis jellegét. (A pedagógusok részaránya jelenleg csökken!) A szakirodalmi igény olyan erős volt, hogy 1996-ban Zalaegerszeg nagyobb könyvtárai, szak- és közkönyvtárak megállapodást kötöttek arra nézve, hogy összehangolják beszerzésüket és kölcsönösen egymás rendelkezésére bocsátják a keresett irodalmat, vagy fogadják egymás olvasóit. Az OPAC-ok létrejötte, internetes hozzáférhetősége, majd az ODR szolgáltatásainak megindulása sokat segített ezeknek a problémáknak a megoldásában, de ez a bizonyos edukatív jelleg ma is uralja könyvtári szolgáltatásainkat.

Ennek a folyamatnak számomra egyik legszomorúbb fejezete, mely véleményem szerint igen károsan befolyásolta a könyvtárhasználatot és az olvasási szokásokat, a dokumentumállomány helyzetének alakulása. Az nem volt kétséges előttünk, hogy a rendszerváltozás és az olvasói ízlésváltozás együttes hatására nagyon sok könyv, sőt folyóirat is feleslegessé válik, s ezeket ki kell vezetni a gyűjteményből, hogy frissebb, korszerűbb kínálattal álljunk az olvasók rendelkezésére – ám arra nem számítottunk, hogy

a könyvek és egyéb elektronikus dokumentumok ára ilyen mértékben fog emelkedni, miközben a beszerzési keret vásárlóértéke folyamatosan csökken. A '90-es évek közepére beszerzésünk darabszáma csaknem a felére esett vissza;

ezt követte – pályázatoknak, egyéb támogatásoknak köszönhetően – egy felívelő szakasz, mely kb. öt-hat évig tartott. 2001-től kezdve megint romlani kezdett a beszerzés mértéke, az utóbbi két évben már negatív rekordot döntött meg

Allománygyarapításra fordított összeg(Ft)

Ebben a helyzetben, óriási viták közepette ugyan, de a tanulási igényeket szolgáló szakirodalomnak adtunk elsőbbséget – így viszont le kellett mondanunk az olvasmányos irodalomról, és sajnos a gyermekirodalmat sem gyarapítottuk jelentőségének megfelelően. Ha pedig nincs kínálat, akkor az olvasók sem jönnek – késleltetve ugyan, de most már érzékelhető a beiratkozott

olvasók számának csökkenése is. Természetesen, a káros hatásokat nem mi idéztük elő – mégis elkésérítő arra gondolni, hogy mi magunk is valahol hozzájárultunk ahhoz, hogy az olvasási kedv és lehetőségek csökkenjenek.

Azért persze, nem adjuk meg magunkat: közhely, de igaz, hogy a sok szempontúan feltárt gyűjtemény serkenti a könyvtárhasználókat, további igénybevételre buzdít. A számítógépes adatbázis és az internet hasznát ebben a tekintetben nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ennek tudatában már 1991–92-ben elkezdtük építeni elektronikus katalógusunkat – nyolc év kitaró munkájával, 2000-ben lett kész, és azóta nagymértékben bővül analitikus háttére is. Ez már valóban a XXI. század szolgáltatása, hiszen az internet segítségével bárki, bárhol beleláthat a kínálatunkba, és természetesen kérhet is. Ez persze felveti a gyűjteményszervezés kérdését is – erre most nem térek ki, de gondoljanak bele: valaki számára bármelyik dokumentumunk releváns lehet... A távhasználat mindenesetre rendkívül gyorsan erősödik, tavaly már elérte a helybeni használat szintjét (ez kb. 130 000 igénybevétel volt) az idén pedig már jóval meg is haladta (félévig 85 000). Az OPAC használata ebből csak mintegy 18 000 volt, vagyis a legtöbben a honlapon lévő adatbázisokat, letölthető kiadványokat keresték – ez kétségtelenül felveti annak szükségességét és felelősségét, hogy a használók jobb kiszolgálása érdekében minél több és változatosabb szolgáltatást kell a honlapon elhelyezni és azokat folyamatosan frissíteni, karbantartani. Ezzel azokat az olvasóinkat is szolgálhatjuk, akik valamilyen testi hátrány, betegség vagy infrastrukturális problémák, rossz közlekedés miatt nem tudják személyesen igénybe venni kínálatunkat. Másrészt viszont felvetődik az a probléma, hogy ezt tényleg csak azok tudják igénybe venni, akik rendelkeznek megfelelő számítógéppel, hozzáértéssel és internetkapcsolattal – ez pedig Magyarországon közismerten alacsony szintű. Vagyis az olvasásszociológusok által emlegetett kulturális olló tovább nyílik: aki szegény, az még szegényebb lesz. (Lásd Nagy Attila adatait: a megkérdezettek 60 százaléka nem olvas, a nem olvasók 80 százaléka internetet sem használ.) Persze, a magunk lehetőségei alapján próbálunk ezen is segíteni: már több száz, többnyire idős embert tanítottunk meg a számítógép és az internet használatára; folyamatosan mintegy húsz lakossági internet-terminált bocsátunk az olvasók rendelkezésére, és minden módon segítjük, hogy a kisebb falvakban is legyen legalább közösségi szintű internet-hozzáférés, hozzáértő személy, működési költség. Azt a gondolatot, amely most a kultúrpolitikai irányelvekben megjelent, hogy össze kell hozni a teleházakat, eMagyarország-pontokat egy községi szolgáltatóhellyé, már régóta szorgalmazzuk és támogatjuk – csak mi nem a művelődési házakkal, hanem a könyvtárakkal való integrációt tartjuk követendőnek, éppen a fentebb vázolt célok érdekében.

Szeretnék szólni még, az olvasásra való buzdítás és nevelés kapcsán arról is, hogyan dolgozunk mi ezen a téren. Gereben Ferenc említette egy interjúban, hogy el kell fogadnunk azt a tényt, hogy a verbális narratívumokra és lineáris logikára alapozott olvasás és kultúrakövetés megváltozik és komplex élményegyüttest kell nyújtani. Ez ellen nem tudunk és nem is akarunk hadakozni, mert a világ ebbe az irányba megy – viszont éppen a könyvtári munkánkba tudjuk beépíteni azt a sokrétű kultúraközvetítést, amivel a gyermek és felnőtt olvasók ismereteit és személyiségét gazdagítjuk. Ez a felismerés, különösen a gyermekekkel való minél intenzívebb foglalkozás már a nyolcvanas évektől gyakorlat nálunk, amikor a megyei pedagógiai intézettel szövetséget kötöttünk a gyermek- és iskolai könyvtárosok együttes továbbképzésére, módszertani segítésére. (Nemrég éppen

az olvasás helyzetéről szerveztünk a megye több városában szakmai konferenciát.) Ezt továbbfejlesztve, 1995-ben létrehoztuk a Zalai Gyermekkönyvtáros Műhelyt, amely azóta is sikeresen fogja össze a megyei és városi könyvtárak gyermekkönyvtárait, s a hálózati együttműködésen keresztül a községek iskolai könyvtárait (nagy többségük ugyanis kettős funkciójú). E tevékenységünknek, mely nagyon gazdag, a mottója: tudás és érzelm.

Harminchat éve minden évben megrendezzük a megyei József Attila szavalóversenyt (ebben a Lendvavidék magyar ajkú diákjai is részt vesznek), a megyei könyvtár külön szervezi az Ady Endre szavalóversenyt; négy-öt városi könyvtár hirdeti évről évre megyei szintű levelezős játékot, mese- és mondáíró versenyt. Évtizedek óta, kihagyás nélkül, minden év november végén megszervezzük a megyei gyermekkönyvhetek programjait is. Nagyon fontos, hogy a tevékenységünk során szorosan együttműködünk az általános iskolákkal és középiskolákkal, figyelembe vesszük igényeiket, s ők is részesei a sikernek. Egyik legnagyobb vállalkozásunk a zalaegerszegi Dózsa Általános Iskolával évente közösen szervezett „Barangolás a gyermekirodalomban” című levelezős játék. Ez is kifejezetten komplex élményszerzésre épül: az olvasás mellett rajzolni is kell, kisebb kézműves munkákra is sor kerül, a zárórendezvényen pedig az olvasott művekre épülő jelenetekkel készülnek a gyerekek. Ezen a játékon évente több mint ötszáz gyermekolvasó vesz részt.

Természetesen kiadványokkal is segítjük a tevékenységet: van szakmai jellegű, referáló lapunk, a Gyermekkönyvtári Információk, mely elektronikus formában, kéthavonta készül, és honlapunkon, valamint az MKE Gyermekkönyvtáros Szervezet honlapján is olvasható; de készítünk könyvajánló és versajánló kiadványt is. Tavaly pedig útnak indítottuk az Olvasó Lurkó című, gyermekeknek szánt, olvasásra buzdító újságunkat is.

GYI – Gyermekkönyvtári információ - 12. hírlevél
(2006. május 30.)

A Zalai Gyermekkönyvtáros Műhely szakirodalmi tájékoztatója
Kedves Gyermekkönyvtáros Kollégák!

Hírlevelünkben a 2006. március-április hónapokban beérkezett szakirodalmi információkat adjuk közre. A zalai gyermekkönyvtári tájékoztatót a továbbiakban is kéthavonta szerkesztjük, ezért a következő figyelendő időszak: május-június, a legközelebbi beküldési határidő:

2006. június 30.

A beérkezett információk változtatás nélkül - de szerkesztve - kerülnek a hírlevelbe. Közreműködéseiket megköszönve - üdvözlettel: *Oláh Rozália*

Könyv- és Nevelés

Bogárné Lovász Katalin - Wéber Katalin: Iskola és könyvtár

A Goethe Intézet konferenciát szervezett Rigában 2005. szeptember 22-23-án. Nemzetország, Lettország, Csehország, Lengyelország, Litvánia, Észtország, Szlovákia és Magyarország részvételével. Minden országból 2-2 résztvevőt hívtak meg, akik beszámoltak országuk iskolakönyvtári helyzetéről, a PISA-jelentésről és az azzal kapcsolatos intézkedésekről, az állam és az oktatás kapcsolatáról, különböző projektekről, fejlesztési elképzelésekről. Ezekből kiderült, hogy többnyire a miénkhez hasonló problémákkal küszködnek máshol is. A konferencia vezérfonalja az volt, hogyan reagálnak az egyes országok a PISA-felmérés eredményére, milyen módszereket vezettek be az eredmények javítása érdekében.

Észtország: Itt sem kap kellő figyelmet a könyvtárügye, az ottani Oktatási Minisztériumban egy ember foglalkozik az iskolai könyvtárakkal részfeladatként. 2006-ban veszmek részt először PISA-vizsgálatban.

Lettország: A 90-es évek végén minden iskola állami beruházásként számítógépet és internet-kapcsolatot kapott. Egységes katalógizálási és iskolakönyvtári információs rendszert dolgoztak ki. 2002-ben az iskolai és nyilvános könyvtárak összefogtak a modernizálás jegyében: nemcsak számítógépek beszerzését jelenti ez, hanem például könyvtárepiletek felújítását is.

Litvánia: Bár függetlenné válása óta töretlenül irja elő, hogy az iskoláknak könyvtárát kell működtetniük, a helyzet azonban csak az utóbbi években kezdett javulni.

Csehország: Egy nemrégiben indult fejlesztési projekt keretében oktatási és információs központokat hoztak létre azzal a céllal, hogy segítsék a tanulást és a szabadidő hasznos elölését. A PISA-vizsgálatban a cseh diákok nem szerepeltek jól, az új keretanyag remélhetőleg jobb eredményeket fog hozni.

Szlovákia: A PISA-felmérésben a legtöbb problémát a szlovák diákok számára a grafikonok, táblázatok értelmezése, az információszerezés és -alkalmazás okozta. Az Órva

OLVASÓ LURKÓ

Címlapunkról: Vakáció

"Tétőgást gyerekek, szőz cigánykereket: ma az a fő, hogy itt van, itt van a nagy szünidő!"

Rovataink:

☐ Hagyományozó	☐ Mesélek Neked
☐ Lepetyelő	☐ Készítsuk együtt!
☐ Hümmögő	☐ Viccelődő
☐ Kobaktörő	☐ „Engem minden érdekel”
☐ Verselgető	☐ Újságoló

II. évfolyam: 12. szám /2006. június/

Tel. / Fax: 92/311-342
E-mail: dfmkay@dfmk.hu
Honlap: www.dfmk.hu/~gyerek/
Szerkesztő: Tóth Renáta

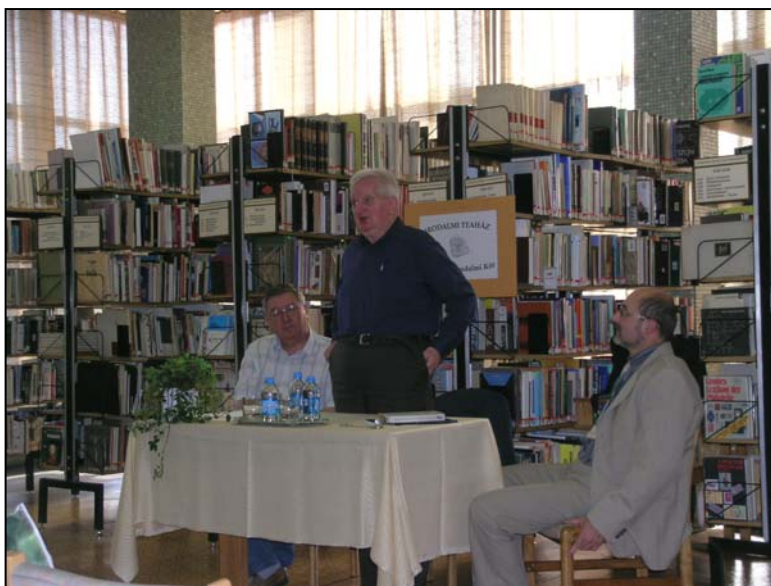

Nem feledkezünk meg a felnőttekről sem: könyvtárunkban működik a Keresztury Irodalmi Kör, melynek kb. 120 tagja van, és havonta tartja rendezvényeit. Ezek könyvbemutatók, író-olvasó találkozók, zenei, képzőművészeti bemutatók – teljesen civil

az egész, legtöbbször barátságból, Keresztury Dezső iránti tiszteletből jönnek előadni, de természetesen mindig összekaparnak annyi pénzt, hogy neves vendégeket is meghívassunk. Ma már ott tartunk, hogy a megjelenő könyvek szerzői versenyeznek, hogy mikor kerülnek sorra a bemutatóval – ez is jelzi, hogy van rangja egy ilyen fórumnak, és van igény a működtetésére.

A Keresztury Irodalmi Kör mellett minden évben kiemelt figyelmet szentelünk az ünnepi könyvhét rendezvényeinek megszervezésére – volt idő a 90-es években, amikor vidéken szinte kizárólag a könyvtárak tartották fenn ezt a patinás könyvünnepet, és ma is általában fő szervezői az eseményeknek (kisebb városokban, falvakban egyértelműen). Ez a szerepünk és szervezettségünk vezetett oda, hogy nagyon sikeresen tudtuk megrendezni a már említett Olvasás éve vagy A Nagy Könyv program-sorozatát. Könyvtári- és olvasáspropaganda szempontjából én sikeresnek tartom ezt az utóbbit is; négy millió forintból az egész megyében, kilenc-tíz partnerkönyvtárral 139 rendezvényt szerveztünk, csaknem 8 000 regisztrált résztvevővel. Ebben

négy olvasótábor, levelezős játékok, vetélkedők, előadások szerepelnek – a keszthelyi irodalmi előadássorozat könyvben is megjelent.

Persze, a kampányszerű események hatását az újabb – pl. politikai – kampányok legyengítik – de éppen a sikeres szervezés bizonyítja, hogyha évről évre kapnánk egy nem túl nagy összegű támogatást, milyen sokat ki tudnánk hozni belőle. A magyar könyvtári rendszer a

legnagyobb, komplex művelődési hálózat az országban – egyszerre tud információt szolgáltatni, segíteni a felhasználót, nevelni a felnövekvő generációkat és változatos kulturális élményekben részesíteni a könyvtárlátogatókat. Összefogja a magyar nemzet határon belüli és kívüli könyvtárait, ezáltal ez a kapcsolatrendszer kiválóan szolgálja a nemzeti művelődés ügyét is. Csak egy kis eltökéltség kellene, – ahogy Nagy Attila fogalmazta a Magyar Nemzetben megjelent írásában – „szerves, lassú, folyamatos építkezés intézményekben, képzésben, kutatásban, médiapolitikában, programokban... egyszerűbben szólva átgondolt, hosszú távú művelődéspolitikában”.

Kiss Gábor

